

**МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.
ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНИМИ КОНСОРЦІУМАМИ**

7. Cherniak, Ye. & Karetska, A. (2019). Metodichni aspekty formuvannya profesiino vazhlyvykh vykonavskykh yakosteï uchniv shkil estetychnoho spriamuvannya [Methodical aspects of formation of professionally important performing qualities of pupils of schools of aesthetic orientation]. "Youth and market". *Monthly scientific-pedagogical journal*. Drogo-bych. Vol. 5 (172), pp. 73–79. [in Ukrainian].

8. Cherniak, Ye. & Mishchenko, S. (2021). Spetsyficni osoblyvosti proiavu vykonavskoi maïstemosti kontsertmeistera-pianista v protsesi ansamblevoho muzykuvannya [Specific features of the performance of the accompanist-pianist in the process of ensemble music making]. "Youth and market". *Monthly scientific-pedagogical journal*. Drogo-bych. Vol. 3 (189), pp. 59–67. [in Ukrainian].

9. Cherniak, Ye.B. (2016). Metodichni aspekty formuvannya profesiino-vykonavskykh kompetensii muzykantiv z riznymy individualno-psykholohichnymy osoblyvostiamy [Methodical aspects of the formation of professional and per-

forming competencies of musicians with various individual and psychological characteristics]. *Pedagogical education: theory and practice. Collection of scientific papers. Kamyanets-Podilsk National University named after Ivan Ohiyenko*, No. 20 (1–2016). pp. 163–168. [in Ukrainian].

10. Chernyak, Ye., Byletska, M. et al. (2019). Transformation of sound cipher complexes in the history of musical art and their specific manifestations in the work of composers of the XVII–XXI centuries. *Journal of History Culture and Art Research*. Karabuk University. pp. 301–309. [in English].

11. Friesem, Y. (2019). Teaching truth, lies, and accuracy in the digital age: Media literacy as project-based learning. *Journalism & Mass Communication Educator*, 74 (2), pp. 185–198. [in English].

12. Springer, S.P. & Deutch, G. (1998). Left brain, right brain: perspectives from cognitive neuroscience. 5th ed. New York, Freeman. [in English].

Стаття надійшла до редакції 09.05.2023

УДК 378.147.018.43:378.014.24:355.241.221](477)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.278218>

Жанна Рагріна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовної підготовки,
декан I міжнародного факультету

Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

Альона Репетун, викладач кафедри мовної підготовки

Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

**МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ. ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
МІЖНАРОДНИМИ КОНСОРЦІУМАМИ**

У статті описані ефективні методи дистанційного навчання в закладах вищої освіти України в умовах пандемії та воєнного стану, методи і шляхи підтримки й розвитку українського освітнього процесу міжнародними консорціумами. Актуальність дослідження полягає у необхідності стрімких змін навчального процесу, пов'язаних зі зміною умов викладання і навчання під час війни в Україні. Охарактеризовано моделі дистанційного навчання, докладно описаний процес кластеризації і створення міжнародних консорціумів, що є ефективним способом розвитку і підтримки освітнього українського простору.

Ключові слова: дистанційне навчання; консорціум; інтеграція; міжнародна діяльність; європейський освітній простір.

Лім. 9.

**Zhanna Ragrina, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Language Training Department,
Dean of the First International Faculty,**

Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University

Alona Repetun, Lecturer of the Language Training Department,

Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University

**METHODS OF ORGANISING EDUCATIONAL SPACE UNDER MARTIAL LAW.
SUPPORT OF THE UKRAINIAN EDUCATIONAL PROCESS BY INTERNATIONAL CONSORTIA**

The article describes effective methods of distance learning in higher education institutions of Ukraine in the context of a pandemic and martial law, methods and ways to support and develop the Ukrainian educational process by international consortia. The relevance of the study lies in the need for rapid changes in the educational process due to the changing conditions of teaching and learning during the war in Ukraine. The article describes the models of distance learning, the process of clustering and the creation of international consortia, which is an effective way to develop and support the Ukrainian educational space. This study considers a higher education institution as a dynamic socio-economic model, the effective functioning of which is ensured by the quality of the implemented educational programs and projects. The authors assume that the integration of education and science into the European space will lead to an increase in the innovation potential and viability of the Ukrainian educational system. Based on the compilation of Ukrainian and foreign experience, educational and scientific activities can create trained and competent specialists of international level. The article describes that consortia can be formed in any field, including science, tech-

nology, medicine, business and others. Consortium members usually share costs and resources to solve a problem that is common to all. In addition, a consortium can facilitate the sharing of knowledge and technology among its members, which can lead to more effective solutions and innovation. It is emphasized that the creation of training consortia has a number of advantages, including expanding opportunities for learning and development, consortium members can access a wider range of resources and experts, which can help them improve their knowledge and skills; reducing the cost of training, as consortium members share the cost of training, it can reduce the overall cost for each of them; promoting cooperation and knowledge sharing, training consortia can stimulate cooperation between members and facilitate knowledge sharing.

Keywords: distance learning; consortium; integration; international activity; European educational area.

Постановка проблеми. Інтеграція освіти, дослідницької діяльності та виробництва в зарубіжних університетах необхідна наразі для життєздатності та перспективності діяльності українських ЗВО. Для підтримки розвитку сучасної освіти України важливі міжнародна кооперація та інтернаціоналізація. В умовах сучасності актуальним є питання створення міжнародних консорціумів з метою отримання зарубіжного досвіду, виховання конкурентоспроможних фахівців, підтримки функціонування освітнього простору загалом. Одним із головних векторів функціонування консорціумів виступає академічна мобільність студентів, що передбачає безпечне навчання українських здобувачів освіти за кордоном.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемі розвитку вищої освіти в Україні, інтеграційних процесів освіти в міжнародний простір, підвищення якості освітнього процесу досліджували безліч вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких Ф. Альтбаха, М. Гіббонс, Р. Нельсон, С. Скотт, В. Андрущенко, Л. Антонюк, М. Денисенко, І. Мазур, О. Мещанінов, С. Сисоєва тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однією з основних проблем організації освітнього простору в умовах воєнного стану є створення безпечних умов для учасників навчального процесу. Складність забезпечення регулярного функціонування освітніх закладів, обмеження доступу до навчальних матеріалів і ресурсів можуть призвести до зниження якості освіти. Вважаємо необхідним підтримку українського освітнього простору світовими організаціями і закладами. На прикладі наявних консорціумів, пропонуємо розширювати й масштабувати міжнародне співробітництво між українськими й світовими ЗВО.

Мета статті – розглянути підходи і методи організації освітнього простору в складних умовах війни в Україні, описати кооперацію університетів-партнерів, як спосіб підтримки й організації українського освітнього процесу.

Викладення основного матеріалу. Поширення дистанційної форми навчання в усіх розвинених країнах є закономірним етапом розвитку та адаптації освіти до сучасних умов. На відміну від дистанційного навчання в умовах пандемії, онлайн-навчання під час війни в Україні стало психологічно складнішим та спричинило у більшості учасників освітнього процесу апатію та вигорання. ЗВО по-

ступово змінюють принципи організації освітнього процесу, створюючи умови для реалізації гнучкого, індивідуалізованого навчання, що реалізується у віртуальному інформаційно-освітньому середовищі або за кордоном.

Відповідно до законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Указу Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 р. “Про введення воєнного стану в Україні”, Наказу МОН України від 07.03.2022 р. № 235 “Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану”, що регулюють питання освітнього процесу урядом, оголошено мету – забезпечити особливі умови навчання за допомогою наявних можливостей ЗВО (передусім електронних: освітні платформи, LMS-системи, апаратні комплекси, серверні потужності тощо) для відновлення освітнього процесу для своїх та евакуйованих учасників освітнього процесу у змішаній (очно-дистанційній) або дистанційній формі [6].

Дистанційна форма навчання дає сьогодні можливість створення систем масового безперервного самонавчання, загального обміну інформацією, незалежно від часових і просторових рамок. Система дистанційного навчання дає змогу набути необхідних навичок і нових знань за допомогою персонального комп’ютера або будь-якого іншого гаджета і виходу в мережу Інтернет. Місце розташування студента не має значення, тож навчатися можна вдома, на роботі, в онлайн-класі одного з центрів дистанційного навчання, а також у будь-якому іншому місці, де є доступ до мережі Інтернет. Це найважливіша перевага дистанційного навчання перед традиційними формами. Усе вищеописане нами суголосне з визначенням дистанційного навчання, яке представлено у “Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні”, і затверджене Міністром освіти і науки України В. Кременем 20 грудня 2000 р. Отже, за змістом концепту дистанційне навчання визначено як систему технологій, що гарантує оперативну доставку студенту достатньої кількості матеріалу, що вивчається; інтерактивна взаємодія викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи із засвоєння запропонованого матеріалу [1].

Важливою і невід’ємною умовою онлайн-навчання є застосування в освітньому процесі сучасних технологій, мережевих технологій. Мережева технологія – використання комп’ютерних навчальних

МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНИМИ КОНСОРЦІУМАМИ

програм та електронних підручників, які розміщуються на інтернет-серверах ЗВО. Через Інтернет можна зв'язатися з викладачем, пройти проміжні та підсумкові тести. Низка університетів також проводять лекції та семінари в режимі реального часу, а іспити – у найближчому до місця проживання студента навчальному центрі. Наприклад, набір на I курс у Запорізькому державному медичному університеті на спеціальність 226 Фармація, промислова фармація проводився у вигляді онлайн-іспиту – вступних випробувань для абітурієнтів з Марокко в обладнаному навчальному Центрі міста Касабланка.

Так, дистанційне навчання повністю передбачає роботу здобувача освіти тільки в мережі Інтернет на певній освітній платформі (наприклад, вивчення дисциплін освітніх програм учнями, які навчаються в ЗДМУ, на платформі Teams має зворотний зв'язок, дає змогу контролювати знання, вести журнал оцінок, прикріплювати аудіо, відео, текстові файли та презентації, проводити лекції, семінари і практичні заняття в синхронному й асинхронному режимі (за допомогою запису).

Необхідно зазначити, що дистанційна освіта не просто передбачає розміщення фото підручників або завдань на освітній платформі, найскладніше – це побудова якісної дистанційної освіти, яка спрямована на інтерактивну взаємодію в процесі навчання. Обов'язково відводиться час для самостійного освоєння матеріалу студентами в процесі навчання.

Найкращим розв'язанням завдання задоволення освітніх потреб, що постійно змінюються, є організація дистанційного навчання. Такий підхід дає змогу різним представникам суспільства незалежно від їхнього соціального становища та місця проживання здобувати якісну освіту в найкращих закладах освіти. Моделі дистанційного навчання, які можуть бути запропоновані як найбільш ефективні:

1. Університетське навчання (на базі одного університету). Організовується на базі ЗВО, що має класичне очне відділення, реалізується на основі застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (наприклад, Microsoft Office 365, ZOOM).

2. Співпраця кількох закладів освіти (консорціум). Учасники консорціуму спільно розробляють програми курсів, використовують навчальні та навчально-методичні матеріали, організовують мобільність студентів [2, 99].

Створення університетами різних країн оригінальних моделей освітніх консорціумів є ефективним інструментом співробітництва між ЗВО в усьому світі. Партнерами можуть бути як університети, так і окремі факультети, радіо- і телекомпанії, різноманітні освітні установи. Така модель дистанційної освіти полягає в організації навчання на базі декількох університетів, де також існує класична денна форма. Кооперація університетів зумовлена все-

зростаючими вимогами до якості освіти. Кожен з університетів такого консорціуму залучає найкращі кадри до підготовки унікальних за рівнем та якістю курсів. У такий спосіб влаштоване навчання у Балтійському університеті у Швеції, де у консорціум об'єдналися більше 50 університетів балтійського регіону. В Австралії у консорціум об'єдналися дев'ять університетів, що утворили Відкрите навчання Австралії, Open Learning Australia, де навчання влаштоване за 150 дисциплінами [3, 141].

Також прикладом такого інноваційного об'єкта може бути європейський освітній консорціум "Paris Sciences et Lettres University", до якого входять 11 коледжів Парижа. Основні принципи цього освітнього консорціуму – міждисциплінарність, навчання через дослідження, творчість і підприємницькі проекти. Консорціум об'єднує матеріально-технічні бази коледжів. Управління проектами консорціуму здійснюється через раду директорів, до якої входять представники коледжів та виконавчий комітет [8].

Яскравим представником багатопрофільного консорціуму є Міжнародний університетський консорціум (UCI). Консорціум є мережею університетів-партнерів з реальними зв'язками, спрямованими на підвищення якості освіти, науково-технічний розвиток та інтернаціоналізацію. Членами-засновниками UCI є Університет Томаша Бати в Зліні, Чеська Республіка; Національний Гаосюнський університет науки і технологій, Китайська Народна Республіка (Тайвань); Вроцлавська політехніка, Польща; Університет Хасселта, Бельгія; Університет Тон Дук Тхань, В'єтнам; Пукионський національний університет, Республіка Корея; Технічний університет Острани, Чеська Республіка; Університетський коледж Північної Данії, Данія; Університет Триєста, Італія; Університет прикладних наук м. Саксіон, Нідерланди. Кожна установа-член має представника в одній з трьох спеціалізованих рад UCI: Науково-дослідній, Академічній та Раді з питань мобільності [10]. На етапі реалізації освітнього процесу діють програми подвійних дипломів, практикується спільне керівництво докторантами та спільні дослідницькі проекти; активно проводяться конференції, ведеться видання наукових журналів. Метою UCI є розвиток у довгостроковій перспективі престижної освітньої організації, яка забезпечить глобальний зв'язок між активними університетами по всьому світу.

Консорціум належить до організаційно-правових форм господарських об'єднань зазначених у ст. 120 Цивільного Кодексу України. Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо) [5]. Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансува-

ння відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, у порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність [4, 195–196].

З правового погляду консорціум – це об'єднання без утворення юридичної особи, організації, що входять до нього, повністю зберігають свою економічну та юридичну самостійність, метою їх створення є об'єднання зусиль для реалізації конкретного проекту. У цьому союзі всі партнери рівні, до того ж він дає можливість узгодити стратегії учасників з вигодою для кожного з них. Використовуючи цю форму інтеграції, ЗВО можуть спільно використовувати матеріальну і ресурсну базу, проводити спільні дослідження, створювати технології, знання, досягаючи в підсумку економії за рахунок ефекту масштабу та зниження ризиків у діяльності. Організація консорціуму оформлюється угодою; як правило, в рамках консорціуму учасниками не формуються ніяких організаційних структур, за винятком невеликого керівного апарату. Отже, функціонування консорціумів сприяє науковим дослідженням, обміну знаннями й досвідом, забезпеченню студентів ширшим доступом до навчальних можливостей, підвищенню якості освіти та підготовці висококваліфікованих спеціалістів.

Очевидно, що теперішній стан освіти можна охарактеризувати як кризовий: воєнний стан зумовив перехід на дистанційну форму навчання або навіть закриття деяких ЗВО, у зв'язку з агресією та окупацією територій російськими військами. Міжнародна діяльність університету та створення ним консорціумів з європейськими і американськими партнерами значною мірою визначає динаміку та розвиток навчального процесу в Україні, сприяє підвищенню якості науково-дослідницької роботи, зростанню кваліфікації науково-педагогічних працівників, поліпшенню підготовки фахівців загалом.

Інтеграційні процеси в освітньому просторі передбачають поступові процеси структурних перетворень в освітніх системах, у результаті яких виникає якісно новий механізм взаємодії освітніх систем, йдеться про консорціум українських ЗВО з європейським освітнім простором.

У рамках інтеграційних процесів значна увага надається забезпеченню інтернаціоналізації освітніх програм, зокрема створенню і реалізації міжнародних освітніх програм подвійних дипломів, а також підготовці та реалізації міжнародних освітніх і науково-дослідницьких проектів. Основною метою є підготовка висококваліфікованих фахівців на основі передачі студентам вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Розроблення міжнародних освітніх програм і створення консорціумів здійснюється на таких принципах: уніфікації освітніх програм українського ЗВО та закордонного партнера на основі зіставлення нав-

чальних планів; формування структури освітньої програми; використання європейської системи оцінювання ECTS; організації мобільності студентів та науково-педагогічних кадрів щодо університетів-партнерів; використання інноваційних технологій, методів та форм у навчанні (дистанційні технології навчання); організація спільного навчання (дистанційні технології навчання); забезпеченні спільної участі студентів та науково-педагогічних кадрів щодо вишів-партнерів; використання інноваційних технологій, методів та форм у навчанні (дистанційні технології навчання).

Висновки. Створення консорціумів на міжнародному рівні є перспективним напрямом розвитку сучасних організацій вищої освіти. Кооперація у рамках консорціумів дасть змогу не тільки більш повно і ефективно розв'язувати традиційні завдання ЗВО, а й оперативно долучатися до розв'язання нових завдань, посилити інноваційний потенціал країни загалом, посприяти в національному економічному розвитку для успішної діяльності українських ЗВО та фахівців на світовому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні : постанова Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2000 р. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
2. Мещанінов О.П. Моделі організації університетської системи освіти у світі та в Україні : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2005. С. 99. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/166/4.pdf>
3. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2005. С. 141. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/monograf/22/5.pdf>
4. Петкова С.В. Правознавство : навчальний посібник. Дніпро : Ун-т імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 195–196.
5. Про господарські об'єднання. Загальні положення. Стаття 1. Поняття та види господарських об'єднань : Проект Закону України від 06.08.2009 № 5045. *Верховна Рада України*. Київ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF3W500A?an=3>
6. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану : Наказ Міністерства Освіти і науки України від 07.03.2022. № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>
7. Сисоева С.О., Соколова І.В. Теорія і практика вищої освіти : навч. посібник. Київ, Маріуполь : Вид-во Маріупольського державного університету, Київського університету імені Бориса Грінченка, 2016. 338 с.
8. It is possible to engage several thousand students without compromising the quality of published content. URL: <https://psl.eu/en/news/it-possible-engage-several-thousand-students-without-compromising-quality-published-content>
9. Welcome to University Consortium International. URL: <http://ucinternational.org>

REFERENCES

1. Kontsepsiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini: postanova Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 20 hrudnia

ЯВИЩЕ БУЛІНГУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОГО ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

2000 r. [The Concept of Development of Distance Education in Ukraine: Resolution of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 20 December 2000]. Available at: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>. [in Ukrainian].

2. Meshchaninov, O.P. (2005). Modeli orhanizatsii universytetskoï systemy osvity u sviti ta v Ukraini [Models of university education system organisation in the world and in Ukraine]. Mykolaiv, pp. 99. Available at: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/166/4.pdf> [in Ukrainian].

3. Meshchaninov, O.P. (2005). Suchasni modeli rozvytku universytetskoï osvity v Ukraini [Modern models of university education development in Ukraine]. Mykolaiv, p. 141. Available at: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/monograf/22/5.pdf> [in Ukrainian].

4. Pietkova, S.V. (2020). Pravoznavstvo [Legal Studies]. Training manual. Dnipro, pp. 195–196. [in Ukrainian].

5. Pro hospodarski obiednannia. Zahalni polozhennia. Statia 1. Poniattia ta vydy hospodarskykh obiednan: Proekt Zakonu Ukrainy vid 06.08.2009 № 5045 [On business associations. General provisions. Article 1: Concept and types of business associations: Draft Law of Ukraine No. 5045 of 06.08.2009].

Kyiv. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JF3W500A?an=3> [in Ukrainian].

6. Pro deiakі pytannia orhanizatsii roboty zakladiv fakho-voi peredvyshchoi, vyshchoi osvity na chas voiennoho stanu: Nakaz Ministerstva Osvity i nauky Ukrainy vid 07.03.2022. № 235 [On some issues of organising the work of professional pre-higher and higher education institutions during martial law: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 07.03.2022. № 235]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text> [in Ukrainian].

7. Sysioeva, S.O. & Sokolova, I.V. (2016). Teoriia i praktyka vyshchoi osvity [Theory and practice of higher education]. Kyiv, Mariupol, 338 p. [in Ukrainian].

8. It is possible to engage several thousand students without compromising the quality of published content. Available at: <https://psl.eu/en/news/it-possible-engage-several-thousand-students-without-compromising-quality-published-content> [in English].

9. Welcome to University Consortium International. Available at: <http://ucinternational.org> [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2023

УДК 373.3.015.3:316.613.43

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.282835>

*Анжеліка Лесик, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету*

*Катерина Сапранкова, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 курсу
факультету психолого-педагогічної освіти і мистецтв
Бердянського державного педагогічного університету*

ЯВИЩЕ БУЛІНГУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОГО ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто явище булінгу як психолого-педагогічного феномену сучасного освітнього процесу; визначено основні поняття; досліджено та проаналізовано характерологічні особливості учасників булінгу; розглянуто причини, умови, види та форми цькування серед учасників освітнього процесу; проаналізовано причини прояву булінгу серед здобувачів; досліджено чинні закони щодо міри покарання за скоєння булінгу в освітньому процесі; обґрунтовані законодавчі покарання за скоєння та прикриття фактів булінгу; проаналізовано закон щодо створення безпечного освітнього середовища, як детермінанти профілактики булінгу в освітньому процесі; досліджено шляхи профілактики булінгу педагогами та зроблено акцент на побудові такого освітнього процесу, який унеможливує виникнення булінгу серед учасників освітнього процесу.

Ключові слова: булінг; агресія; цькування; учасники булінгу; компоненти булінгу; форми булінгу; причини булінгу; протидія булінгу; профілактика булінгу.

Літ. 12.

*Angelika Lesyk, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of the Pedagogy Department,
Berdyansk State Pedagogical University*

*Kateryna Saprankova, Applicant of the First (Bachelor) Level of Higher Education, 2nd year,
Faculty of Psychological and Pedagogical Education and Arts,
Berdyansk State Pedagogical University*

BULLYING AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON OF EDUCATIONAL PROCESS OF MODERN SCHOOL ENVIRONMENT

The article examines bullying as a psychological and pedagogical phenomenon of modern educational process; basic concepts were defined; characterological features of bullying participants were investigated and analyzed; the causes, conditions, types and forms of bullying among educational process participants were considered; causes of bullying among students were analyzed; current laws regarding the degree of punishment for committing bullying in the educational process were investigated; legal punishments for committing and covering the facts of bullying were justified; the law on creating a safe educational environment